

LAMPSS įmonės kodas 301572530, el. p. info@lampss.lt
Atsiskaitomoji sąskaita LT747044090100632045, AB SEB bankas

Lietuvos mokslo tarybos

Pirmininkui

El. p.: info@lmt.lt

2023-02-22 Nr. 23-2

DĖL MOKSLO IR STUDIJŲ INSTITUCIJŲ TYRĖJŲ KARJEROS PAKOPŲ PRIVALOMŲ KOMPETENCIJŲ APRAŠO

Atsakydami į Jūsų raštą Nr. 4S-39, 2023-01-25, apie parengtą „Mokslo ir studijų institucijų tyrėjų karjeros pakopų privalomų kompetencijų aprašo projektą“ ir išnagrinėję Jūsų atsakymus į pateiktą mūsų užklausą (Nr. 003S-100), taip pat susipažinę su pateiktais dokumentais, abejojame, kad pateiktas kompetencijų aprašo projektas atitinka dabartinę mokslo ir studijų padėtį Lietuvoje, o cituojamas Europos Komisijos dokumentas „Europos mokslinių tyrimų srities karjeros sistemos kūrimas“ (angl. „Towards a European Framework for Research Careers“) kelia klausimą, ar Lietuva yra pajėgi iš savo menko aukštojo mokslo biudžeto finansuoti Europos lygmens tyrėjo kompetencijas. Svarstant Mokslo ir studijų įstatymo pakeitimus, Vyriausybės ataskaitoje buvo įvardyta, kad Lietuva skiria mokslui vieną mažiausių finansavimą ES šalyse (paskutinė Bulgarija), o rezultatų siekiamybę norima suvienodinti pagal tyrimų srityje pirmaujančias ES šalis. Esant dabatinei apgailėtina mokslų finansavimo situacijai aukštajame moksle, pirmiausia būtina parengti paramos mokslų darbuotojų karjerai priemonių rinkinį, ką ir numato Europos Komisijos paskelbtas komunikatas „Nauja Europos mokslinių tyrimų ir inovacijų erdvė“, ir tik po to tyrėjo kompetencijų augimo gaires.

Atsižvelgdami į LAMPSS Tarybos poziciją dėl aukštųjų mokyklų darbuotojų darbo užmokesčio neadekvatumo jau esamiems pareigybiniam reikalavimams aukštosiose mokyklose, įvertinome 2023 m. sausio 16 d. projekte pateiktą Mokslo ir studijų institucijų tyrėjų karjeros pakopų privalomų kompetencijų aprašą ir atkreipiame dėmesį, kad Lietuvos Respublikos mokslo ir studijų įstatymo (2009 m. balandžio 30 d. Nr. XI-242, suvestinė redakcija nuo 2023-07-01 iki 2023-12-31) 64¹ straipsnis. „*Mokslo ir studijų institucijų tyrėjų karjera [...] 2. Kiekvienos pakopos mokslo ir studijų institucijų tyrėjų privalomas kompetencijas nustato Lietuvos mokslo taryba, vadovaudamasi tarptautiniais tyrėjų karjeros formavimo Europos mokslinių tyrimų erdvėje ir Europos aukštojo mokslo erdvėje principais ir kriterijais bei tyrėjų tarpinstitucinio ir tarptautinio judumo skatinimo principais*“ numato, kad Lietuvos mokslo taryba (toliau LMT) nustato tyrėjų privalomas kompetencijas, kas reiškia, kad jas privalo turėti visi tos pakopos darbuotojai. Tuo tarpu LMT apraše yra kompetencijų, kurios negali būti įgyvendinamos net ir aukščiausius mokslo pasiekimus turinčių profesorių ar vyriausiųjų mokslo darbuotojų. Pavyzdžiui, daugelis profesorių ir vyriausiųjų mokslo darbuotojų netenkina 4.4.6 punkto reikalavimo „geba vertinti nacionalinius ir tarptautinius mokslo projektus ar programas, rengti ekspertines išvadas, rekomendacijas“ (toliau 4.4.6). Tai itin siaura kompetencija, būdinga tik formalizuotose procedūrose dalyvaujantiems mokslininkams, kurių mokslo pasiekimai dažniausiai net nebūna aukščiausi, o su tyrėjo kompetencija siejasi tik tiek, kad šioms veikloms reikia tam tikrų žinių, kurias turi tyrėjas (dažnai net nebūtinai tiksliai tokių, kokias tyrėjas turi), bet tyrėjo tyrimo gebėjimai šiose veiklose nėra gilinami.

Palyginę tyrėjų aprašus su aprašais, kuriais vadovavosi LMT juos nustatydam, atkreipiame dėmesį, kad, pavyzdžiui, Europos Komisijos tyrimų ir inovacijų direktorato 2011 m. rugpjūčio 21 d. apraše „Towards a European Framework for Research Careers“ pateiktas tyrėjų kompetencijų aprašas susideda iš dviejų dalių: būtinųjų kompetencijų ir pageidautinų kompetencijų, t. y. tų, kurios yra siektinos, bet nėra būtinos. LMT nustatytas aprašas ne tik būtinąsias kompetencijas išplečia pageidautinomis, bet ir kai kurias, pvz., 4.4.6, nustato dar siauresnes, nei paprastai tyrėjas gali pasiekti. Čia taip pat atkreipiame dėmesį, kad 4.4.6 punkto kompetencija nėra tyrėjo kompetencija ir tyrėjo veikloms ji negali būti priskirtina, nes tyrėjas gali vykdyti ekspertinę veiklą, bet ji nėra tiriamoji veikla. Todėl reikalauti to kaip privalomo pasiekimo nėra teisinga.

Taip pat atkreipiame dėmesį, kad LR Konstitucijos 48 straipsnis numato, jog „kiekvienas žmogus [...] turi teisę turėti tinkamas, [...] darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą [...]“. Nustatymas papildomų kompetencijų, nei šiuo metu yra būdingos tų pakopų tyrėjams, t. y. pedagogams ir mokslininkams, pažeistų LR Konstituciją, kadangi nėra numatyta papildoma atlyginimo už jų įgijimą bei palaikymą apimtis ir nesudaromos sąlygos visiems atitinkamos pakopos tyrėjams tas kompetencijas įgyti ir išlaikyti. LMT pareikalavus, kad tyrėjai įgytų papildomų kompetencijų nei šiuo metu reikalingos atitinkamoms pareigybėms, LAMPSS pasilieka teisę kelti reikalavimą LR Vyriausybei adekvačiai didinti pedagogų ir mokslo darbuotojų darbo užmokestį.

Be minėtų pastabų, atkreiptinas dėmesys į tai, kad privalomos kompetencijos turi būti bazinės konkrečios pareigybės kompetencijos, t. y. asmuo, kuris yra įgijęs tas kompetencijas, po tam tikro laiko jų nepraranda vien todėl, kad baigėsi kompetencijos pripažinimo terminas. Todėl kompetencijoms neturėtų būti taikomas 5 metų ar 10 metų senaties termino kriterijus. Tai svarbu, nes yra su tam tikromis profesijomis susijusių pareigų, kurias užimantys mokslininkai per kadenciją netenka teisės vykdyti tyrėjo profesijai priskirtinų veiklų, nors tyrėjo kompetenciją kaip tokią išlaiko.

Visa tai, kas aukščiau nurodyta, skaitant LMT ir tarptautinių organizacijų pateiktus kompetencijų aprašus, paskatino atkreipti dėmesį į tai, kad LMT aprašai kelia klausimą, kaip bus vertinamas kompetencijos turėjimas. Pavyzdžiui, asmuo, kuris „5.3.3. geba meninio tyrimo rezultatus pristatyti viešai prieinamomis formomis meno sričiai ir (ar) kryptčiai aktualiuose nacionalinio žinomumo kontekstuose;“ nebūtinai tai turi daryti, nes yra susitelkęs į tiriamąją veiklą tarptautiniu lygmeniu. Tad toks asmuo, pagal apibrėžtį, negalėtų užimti docento ar vyresniojo mokslo darbuotojo pareigų, jeigu jis tokios veiklos aktyviai nevykdo. Todėl vertinant kompetencijas turi būti nustatyti objektyvūs ir įgyvendinami jų pasiekimo indikatoriai. Apskritai atkreiptinas dėmesys į tai, kad kompetencija įrodoma asmeniškai, o ne kolektyviai. Tad, pavyzdžiui, „4.2.3., 4.3.3. ir 4.4.4. geba skelbti savo mokslinių tyrimų rezultatus aukšto tarptautinio lygio mokslo publikacijose, pristatyti aukšto lygio tarptautiniuose mokslo renginiuose;“ dar pateisinama pirmaujančiam tyrėjui, nes pastarasis būna įrodęs mokslinį savarankiškumą (apgynęs daktaro disertaciją) ir yra įgijęs kompetenciją savarankiškai tirti, o daktaro laipsnio įgijimas yra privaloma sąlyga tampant profesoriumi ir vyriausiuoju mokslo darbuotoju. Tuo tarpu užimant kitas pareigybes, daktaro laipsnis nėra privalomas, todėl kyla klausimas, kiek asmuo turės būti atlikęs savarankiškų mokslinių tyrimų, kurių pagrindu bus paskelbęs individualių mokslinių publikacijų, jeigu jo pareigybei mokslinio savarankiškumo kriterijus nėra keliamas. Čia kaip pavyzdys: „4.2.1. geba atlikti *arba padėti* atlikti mokslinius tyrimus ir (ar) eksperimentinės plėtros darbus;“ ir „4.2.2. geba įgyvendinti *arba dalyvauti* įgyvendinant mokslinių tyrimų projektus ar institucijų vykdomas mokslines programas;“, kur patvirtintas tyrėjas kompetenciją gali įgyti dirbdamas komandoje arba savarankiškai, kas suteikia jam teisę rinktis karjeros trajektoriją, tuo tarpu 4.2.3. komandinę trajektoriją anuliuoja.

Yra ir daugiau prieštarų kompetencijų aprašuose, todėl sudarant kompetencijų aprašus rekomenduojame:

1. Laikytis kompetencijų įgyjamumo principo, t. y. kompetencija neturi būti dirbtinis barjeras užimti pareigų ir neturi priklausyti nuo kitų valios leisti ją įgyti ar ne. Kiekvienas asmuo turi turėti lygias galimybes įgyti nustatytą kompetenciją, o jos įgijimas turėtų būti ribojamas tik paties asmens motyvacijos ir gebėjimų.
2. Nustatyti tik tyrėjo profesijai būdingas kompetencijas ir neplėsti jų tyrėjui galimomis, bet nebūtinomis.
3. Nustatant privalomas kompetencijas, atsižvelgti į jų apimtį, kad jos atitiktų dabartinį darbo užmokesčio dydį ir aukštųjų mokyklų bei valstybės finansinį pajėgumą padengti su jų įgijimu ir palaikymu susijusias išlaidas.
4. Laikytis homogeniškumo principo, t. y. tame pačiame apraše surašytos kompetencijos neturi prieštarauti vienos kitoms ir neturi būti atvejų, kai viena kompetencija leidžia tam tikrą karjeros trajektoriją, o kita ją riboja ar draudžia.
5. Informuoti LR švietimo, mokslo ir sporto ministeriją, kad prieš nustatant aukštesnius reikalavimus pedagoginių ir mokslo darbuotojų kompetencijoms turi būti išspręstas atlyginimų adekvataus padidinimo klausimas ir ministerijos arba LR Vyriausybės lygmeniu turi būti suburta tarpinstitucinė darbo grupė, kuri kompleksiskai spręstų šį klausimą, nes Lietuvos mokslo tarybai nėra suteikta įgaliojimų nustatyti aukštųjų mokyklų darbo užmokestį.

Lietuvos aukštųjų mokyklų
profesinių sąjungų susivienijimo pirmininkas

Sigitas Vaitkevičius